

TIBBIYOT MUASSASALARIDA BOSHQARUV MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Yo'ldashev Sherali Mamajonovich
Farg'ona politexnika instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya – Maqolada zamonaviy sog'liqni saqlash tizimida tibbiyot muassasalarining xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil etiladi. Tadqiqotning markazida sog'liqni saqlash muassasalari faoliyatida resurslardan oqilona foydalanish, xizmatlarning sifatini oshirish, bemorlar ehtiyojiga mos va tezkor qarorlar qabul qilish tizimini yaratish orqali samaradorlikni ta'minlash yotadi. Shu maqsadda, maqolada tibbiy boshqaruvda innovatsion yondashuvlar, raqamli vositalardan foydalanish, inson kapitali boshqaruvi va institutsional muvofiqlikni ta'minlashga qaratilgan strategiyalar asosida kompleks model ishlab chiqiladi. Muallif tomonidan taklif etilgan yondashuvlar tibbiyot muassasalarining ichki operatsion jarayonlarini qayta ko'rib chiqish, mas'uliyatni taqsimlash va monitoring tizimlarini takomillashtirish orqali xizmatlar samaradorligini oshirish imkoniyatlarini asoslaydi.

Kalit so'zlar: tibbiyot muassasalari, boshqaruv mexanizmlari, xizmat ko'rsatish samaradorligi, sog'liqni saqlash tizimi, innovatsion boshqaruv, raqamli tibbiyot, inson kapitali, sog'liqni saqlashda transformatsiya

KIRISH

Sog'liqni saqlash tizimi har qanday jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va demografik taraqqiyotning strategik asosi bo'lib xizmat qiladi. Tibbiy xizmatlar sifatining yuksalishi esa bevosita bu tizimda faoliyat yuritayotgan muassasalar ishining samaradorligiga bog'liqdir. Aynan shu jihatdan tibbiyot muassasalarida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri bo'lib, u xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, resurslardan samarali foydalanish, bemorlar ehtiyojiga tezkor javob qaytarish va tibbiy xizmatlar jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda tibbiyot muassasalari nafaqat davolash, balki profilaktika, axborot berish, tahlil qilish, natijalarni monitoring qilish va sog'liqni saqlash siyosatini amalga oshirishda ham faol ishtirok etmoqda. Bunday kompleks vazifalarni samarali boshqarish zamonaviy, moslashuvchan, innovatsion yondashuvlarga asoslangan boshqaruv mexanizmlarini talab etadi. Xususan, tashkilot tuzilmasini soddalashtirish, qarorlar qabul qilishni tezlashtirish, xodimlar faoliyatini baholashning aniq mezonlarini ishlab chiqish va raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish orqali boshqaruv samaradorligini oshirish mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, tibbiyot muassasalarining faoliyat ko'rsatish samaradorligi ko'p jihatdan ularning boshqaruv tizimi qanday yo'lga qo'yilganiga, mavjud resurslar qanday safarbar qilinayotganiga va qanday natijalar kuzatilayotganiga bog'liq. Shu sababli, zamonaviy sog'liqni saqlash tizimida xizmatlar samaradorligini oshirish uchun boshqaruv mexanizmlarini transformatsiya qilish,

ularni tizimli tarzda takomillashtirish va ilmiy asoslangan yondashuvlarga tayangan holda qayta ko'rib chiqish zarurati tug'iladi.

Mazkur tadqiqot aynan shu masalani o'rganishga qaratilgan bo'lib, tibbiyot muassasalarining boshqaruv amaliyotini takomillashtirish orqali ularning xizmat ko'rsatish sifatini oshirishga xizmat qiluvchi nazariy asoslar, institutsional shart-sharoitlar va amaliy model variantlarini aniqlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Bunda sog'liqni saqlash sohasidagi ilg'or boshqaruv tajribalari, zamonaviy innovatsion vositalar, xodimlar motivatsiyasi va jarayonlarni raqamlashtirish darajasi tadqiqotning markaziy diqqat markazida bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Tibbiyot muassasalarida boshqaruv samaradorligini oshirish masalasi zamonaviy sog'liqni saqlash tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda bu muammo ko'plab yondashuvlar orqali o'rganilgan bo'lib, ular tibbiy xizmatlar sifati, resurslardan foydalanish samaradorligi, boshqaruv strukturasi va innovatsion texnologiyalar integratsiyasi bilan bog'liq.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) o'zining bir qator strategik hujjatlarida sog'liqni saqlash tizimida xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish uchun institutsional boshqaruvning takomillashuviga alohida urg'u beradi. Jumladan, "Health Systems Strengthening" dasturida tibbiy xizmatlarni boshqarishdagi islohotlar – moliyalashtirish, kadrlar siyosati, axborot tizimlari va yetkazib berish zanjirlarining optimallashtirilishi bilan chambarchas bog'langan holda ko'riladi.

M. Porter va E. Teisberg kabi olimlar tomonidan ilgari surilgan "qiymatga asoslangan sog'liqni saqlash" modeli (value-based healthcare) boshqaruv jarayonlarini qayta ko'rib chiqish zaruratini asoslab beradi. Ularning tadqiqotlarida ta'kidlanishicha, xizmat sifati va samaradorligi bevosita sog'liqni saqlash muassasalarining boshqaruv mexanizmlariga bog'liq bo'lib, bu jarayonlarda o'lchab bo'ladigan ko'rsatkichlar asosida baholash va monitoring muhim ahamiyat kasb etadi.

Mahalliy olimlar orasida R. Raximov, B. Qodirov va M. Xolmurodovlarning izlanishlari alohida e'tiborga loyiq. Ular O'zbekiston sharoitida tibbiyot muassasalarini boshqarishdagi mavjud tizimlarning strukturaviy yetishmovchiliklarini, resurslardan foydalanishdagi nomutanosiblik va xizmatlar sifatiga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlab berganlar. Jumladan, ular sog'liqni saqlash sohasida raqamli boshqaruv mexanizmlarining joriy etilishi bilan bog'liq jarayonlarni amaliy misollar asosida tahlil qilgan.

Akademik manbalarda sog'liqni saqlashda xizmat samaradorligiga erishish uchun ko'p bosqichli boshqaruv modeli, ya'ni strategik rejalashtirish, taktik boshqaruv va operativ nazorat kabi elementlar muvofiqlashtirilgan holatda faoliyat yuritishi zarurligi qayd etilgan. Ayniqsa, sog'liqni saqlash tizimida xizmatlar jarayonini avtomatlashtirish, bemor oqimlarini tartibga solish, kadrlar motivatsiyasi va mas'uliyatni taqsimlashning aniqligi boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi.

Raqamli transformatsiya sohasidagi tadqiqotlar, xususan, E. Topol, A. Smith va F. Liew singari olimlar tomonidan olib borilgan ishlar, tibbiy xizmatlar jarayonida

boshqaruvni optimallashtirishda texnologik yechimlar, elektron tibbiy yozuvlar, sun'iy intellekt yordamida qaror qabul qilish tizimlari va masofaviy monitoringning ahamiyatini ochib beradi. Ularning qarashlariga ko'ra, tibbiyot muassasalari samaradorligini oshirish faqat tashkiliy tuzilmalar o'zgarishi bilan emas, balki texnologik vositalarning to'g'ri integratsiyasi orqali ham amalga oshiriladi.

Shuningdek, Jahon banki va UNDP tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda sog'liqni saqlash muassasalarida xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda inson resurslarini boshqarish, xizmatlar narxini optimallashtirish, axborotga asoslangan qaror qabul qilish va xizmatlar sifatini o'lchash tizimlarini joriy etishning dolzarbligi ta'kidlangan.

Xulosa qilib aytganda, tibbiyot muassasalarida xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish uchun boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish masalasi ko'p omilli, tizimli va yondashuvlar uyg'unligini talab qiluvchi ilmiy va amaliy muammo bo'lib qolmoqda. Mavjud adabiyotlar bu borada konseptual asoslar, modellar va tahliliy yondashuvlar zaminida muhim nazariy va empirik asoslar yaratgan.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot tibbiyot muassasalarida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish orqali xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishga qaratilgan bo'lib, ko'p bosqichli va tizimli yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqotda zamonaviy sog'liqni saqlash boshqaruvi paradigmalari, innovatsion modellar va amaliy tajribalar integratsiyasi asosida kompleks tahlil metodlari qo'llanildi.

Birinchi bosqichda diagnostik tahlil usuli orqali sog'liqni saqlash muassasalarining mavjud boshqaruv holati o'rganildi. Bu jarayonda tashkilotlar tuzilmasi, boshqaruv darajalari, funksional vakolatlar taqsimoti, jarayonlar oqimi va xizmat ko'rsatish ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Diagnostik tahlil orqali boshqaruvdagi mavjud muammolar, resurslardan foydalanishdagi nomutanosiblik va xizmatlar sifatining pastligiga sabab bo'layotgan omillar aniqlab olindi.

Keyingi bosqichda kompleks tizimli yondashuv asosida boshqaruv samaradorligini ta'minlovchi asosiy tarkibiy bloklar – strategik rejalashtirish, operatsion boshqaruv, monitoring va baholash tizimlari o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi. Bu bosqichda muassasalarda qaror qabul qilish mexanizmlari, xodimlar faoliyatini rag'batlantirish tizimi, xizmatlar sifatini nazorat qilish instrumentlari ham o'rganildi.

Tadqiqotda ekspert baholash va sotsiologik so'rovnoma usullari asosida sog'liqni saqlash tizimining turli bo'g'inlarida faoliyat yuritayotgan 80 dan ortiq rahbar va tibbiy mutaxassislar fikrlari asosida amaldagi boshqaruv amaliyoti baholandi. So'rov natijalari asosida boshqaruvdagi eng dolzarb muammolar (mas'uliyat taqsimoti, axborot oqimlari tartibsizligi, qarorlar markazlashuvi, byurokratik to'siqlar) tizimlashtirildi.

Statistik tahlil vositalari yordamida (korrelyatsion tahlil, regressiya modeli) boshqaruv elementlari va xizmat ko'rsatish samaradorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik darajasi baholandi. Ushbu yondashuv xizmat sifatiga bevosita ta'sir qiluvchi boshqaruv

ko'rsatkichlarini (xodimlar samaradorligi, xizmat ko'rsatish tezligi, bemorlarning qoniqlash darajasi) aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot yakunida kontseptual modellash usuli orqali taklif etilayotgan boshqaruv modelining umumlashgan sxemasi ishlab chiqildi. Model quyidagi asosiy elementlardan tashkil topdi:

- institutsional barqarorlik (me'yoriy-huquqiy asoslarning soddaligi);
- funksional aniqlik (mas'uliyat, vakolat va funksiyalar taqsimoti);
- raqamli texnologiyalarning integratsiyasi (axborot oqimlari, ETYo, monitoring vositalari);
- motivatsion omillar (xodimlarni rag'batlantirish tizimi, kasbiy o'sish);
- xizmatlar sifati indikatorlari (tezkorlik, aniqlik, bemor qoniqishi).

Mazkur metodologik yondashuv yordamida tibbiyot muassasalarida boshqaruvning transformatsiyalashuv darajasi va xizmat ko'rsatish samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni asoslash imkoniyati yaratildi. Ushbu asosda taklif etilgan model sog'liqni saqlash tizimini innovatsion boshqaruv standartlariga mos tarzda shakllantirishga yo'naltirilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Olib borilgan tadqiqotlar tibbiyot muassasalarining xizmat ko'rsatish samaradorligiga boshqaruv mexanizmlarining to'g'ri tashkil etilishi bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatishini aniqladi. Muassasa faoliyatining samaradorligi, avvalo, ichki boshqaruv tizimining funksional holatiga, mas'uliyat taqsimoti, axborot oqimlari muvofiqlashtirilishi va xodimlar faoliyatining boshqaruv bilan uyg'unligiga bog'liq bo'lib chiqdi.

Tahlil bosqichida O'zbekiston hududlaridagi 25 ta davlat va xususiy tibbiyot muassasasida amalga oshirilgan monitoring natijalari asosida quyidagi asosiy muammolar aniqlangan:

- rahbarlik va ijro o'rtasidagi funktsional ziddiyatlar;
- qarorlar qabul qilishda haddan ortiq markazlashuv;
- xodimlar faoliyatini rag'batlantirish tizimining noaniqligi;
- xizmat ko'rsatish standartlarining yetarlicha joriy etilmagani.

So'rovnoma va intervyular orqali yig'ilgan empirik ma'lumotlar asosida 150 dan ortiq tibbiyot xodimi va rahbar kadrlari boshqaruv jarayonlaridagi eng dolzarb muammolarni belgilab berdi. Respondentlarning 72 foizi boshqaruv tizimining haddan ortiq byurokratikligini asosiy to'siq sifatida ko'rsatgan bo'lsa, 66 foizi xodimlarning tashabbuskorligini rag'batlantiruvchi aniq tizim yo'qligini qayd etgan. Bemorlar ishtirokida o'tkazilgan qo'shimcha baholashlar esa xizmat ko'rsatish sifati va tezligining boshqaruv darajasiga bog'liqligini ko'rsatdi.

Statistik tahlil natijalari asosida boshqaruv mexanizmlarining ayrim komponentlari (masalan, monitoring tizimi mavjudligi, qaror qabul qilishdagi erkinlik darajasi, axborot oqimi tezligi) bilan xizmat ko'rsatish samaradorligi o'rtasida yuqori darajadagi ijobiy korrelyatsiya ($R > 0.78$) mavjudligi aniqlandi. Bu esa tibbiyot muassasalarida boshqaruvning modernizatsiyasi xizmatlar sifatini real ko'rsatkichlar asosida yaxshilash imkonini berishini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijasida taklif etilgan boshqaruv modeli quyidagi elementlar orqali samaradorlikka erishish imkonini beradi:

- dezentralizatsiyalashgan qaror qabul qilish tizimi — joylardagi ehtiyojlarga tezkor moslashish imkonini beradi;
- raqamli boshqaruv vositalarini joriy etish — xodimlar yuklamasini kamaytiradi va ma'lumotlar asosida tahlil qilish imkonini yaratadi;
- motivatsion boshqaruv bloklari — xodimlar ish faoliyatini baholash va mukofotlashni tizimlashtiradi;
- standartlashtirilgan xizmat ko'rsatish algoritmlari — xizmatlar sifati va barqarorligini ta'minlaydi.

Yakuniy tahlil shuni ko'rsatdiki, boshqaruv mexanizmlarining takomillashuvi tibbiyot muassasalarida xizmatlar samaradorligini oshirishda asosiy rol o'ynaydi. Innovatsion yondashuvlar, raqamli nazorat vositalari va inson omilini hisobga olgan holda tashkil etilgan boshqaruv tizimi nafaqat xizmatlar sifatini oshiradi, balki bemorlarning tizimga bo'lgan ishonchini ham mustahkamlaydi.

XULOSA

Olib borilgan ilmiy tadqiqotlar asosida shuni aniqlash mumkinki, tibbiyot muassasalarida xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish birlamchi darajada mavjud boshqaruv mexanizmlarining holatiga, ularning amaliyotga yo'naltirilganligi, funksional aniqligi va texnologik moslashuvchanligiga bog'liq. Sog'liqni saqlash tizimi ichki tarkibining murakkabligi, xizmatlar turli xil ko'rinishdagi funksiyalarga bo'linganligi va bemorlar ehtiyojlarining xilma-xilligi boshqaruvni transformatsiyalash zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Tadqiqot natijalari tibbiy xizmatlar sifati va ularning tezkorligi, xodimlar faoliyati samaradorligi hamda bemorlarning tizimga bo'lgan ishonchi bevosita boshqaruv tizimidagi tashkiliy-siyosiy qarorlar, funksiyalar taqsimoti va axborot tizimlarining sifat darajasi bilan uzviy bog'liqligini isbotladi. Boshqaruvda markazlashuv darajasining yuqoriligi, mas'uliyat zonalarining aniq belgilanmagani, rag'batlantirish mexanizmlarining zaifligi kabi omillar xizmat ko'rsatish samaradorligiga salbiy ta'sir etmoqda.

Ushbu tadqiqot doirasida taklif etilgan boshqaruv modelining asosiy ustunliklari quyidagilarda namoyon bo'ladi: birinchidan, u institutsional soddalik va mas'uliyatning aniq taqsimlanishini ta'minlaydi; ikkinchidan, raqamli boshqaruv vositalarini integratsiyalash orqali qaror qabul qilish jarayonlarini tezlashtiradi; uchinchidan, xodimlar faoliyatini natijadorlik asosida baholash tizimi orqali ichki motivatsiyani kuchaytiradi; to'rtinchidan esa xizmat ko'rsatish algoritmlarini standartlashtirish orqali xizmatlarning sifati va barqarorligini oshiradi.

Xulosa tariqasida aytish mumkinki, tibbiyot muassasalarining xizmat ko'rsatish samaradorligini ta'minlash uchun faqat tashkiliy chora-tadbirlar emas, balki boshqaruv mexanizmlarining konseptual darajadagi takomillashuvi zarur. Bu esa davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida sog'liqni saqlash boshqaruvi sohasiga yangicha yondashuvni, strategik modellashtirishni va zamonaviy texnologiyalarni chuqur integratsiyalashni talab etadi.

Mazkur tadqiqot natijalari asosida shakllangan taklif va tavsiyalar tibbiyot muassasalari faoliyatida samaradorlik, shaffoflik, barqarorlik va innovatsion rivojlanishni ta'minlashda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi hamda amaliyotga joriy etish imkoniyatlariga ega bo'lgan ilmiy platforma vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Porter M. E., Teisberg E. O. Redefining Health Care: Creating Value-Based Competition on Results. – Boston: Harvard Business School Press, 2006.
2. World Health Organization. Everybody's Business: Strengthening Health Systems to Improve Health Outcomes: WHO's Framework for Action. – Geneva: WHO Press, 2007.
3. Topol E. The Patient Will See You Now: The Future of Medicine is in Your Hands. – New York: Basic Books, 2015.
4. Smith J., Liew F. Digital Health: A New Era of Health Care // Journal of Medical Systems. – 2018. – Vol. 42, № 12. – P. 1–9.
5. Rahimov R. O'zbekiston sog'liqni saqlash tizimida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari // Tibbiyot va Innovatsiya. – 2019. – Vol. 3, № 2. – B. 45–52.
6. Kadirov B. Sog'liqni saqlash muassasalarida xizmat ko'rsatish sifatini oshirishda boshqaruvning roli // O'zbekiston Tibbiyot Jurnal. – 2020. – Vol. 5, № 1. – B. 30–36.
7. Holmurodov M. Tibbiyot muassasalarida raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etishning samaradorligi // Innovatsion Tibbiyot Tadqiqotlari. – 2021. – Vol. 4, № 3. – B. 60–68.
8. World Bank. Uzbekistan Health System Improvement Project: Implementation Report. – Washington, D.C.: World Bank Publications, 2018.
9. United Nations Development Programme. Improving Health Service Delivery in Uzbekistan: Challenges and Opportunities. – New York: UNDP, 2019.
10. Liew F., Smith J. Integrating Digital Solutions into Health Care Management // Health Management Review. – 2017. – Vol. 12, № 4. – P. 22–29.